

De oorsprong van de kleuren der Hindelooper sierkunst.

De eigenaardigheden van Hindeloopen, vooral van de Hindelooper dracht, zijn pas opgevallen in den lande na de beschrijving in het Kabinet van Mode en Smaak van 1791 (Haarl.). Daarna was „de oorsprong der eigenaardige zeden, gebruiken, taal enz.” der Hindeloopers een der eerste vraagpunten in het Friesch Genootschap gesteld, dadelijk bij zijn ontstaan. Het werkje van Eekhoff: „Merkwaardigheden van Hindeloopen” (Leeuw. 1855) was het eerste uitvoerige onderzoek betreffende dit onderwerp. Voorts kan men met een artikel van de hand van Mr. P. C. J. A. Boeles (in Het Huis Oud en Nieuw, 4e jaarg. 1906) gevoegelijk de rij sluiten. Doch het probleem is vrijwel even duister als toen Prof. W. de Crane het aan de orde stelde in den jare 1827. ¹⁾

Intusschen is er sindsdien meer belangstelling gekomen voor de handelsgeschiedenis en het verkeer der volken en zoo zal de studie der betrekkingen van het merkwaardige havenstadje met andere streken van dit werelddeel nog eens sporen aan het licht kunnen brengen betreffende de herkomst van vele eigenaardigheden der bewoners en hunne binnenhuizen en misschien van de bewoners zelf. Sporen zullen het zijn, daar de documenten schaarsch zijn of zwijgen en wat uit archivalia van het stedeke zal kunnen worden bijeengegaard zal niet direct aan de oppervlakte zich voordoen; een groote kennis van den ouden Oostzeehandel zal daarbij den onderzoeker in staat stellen tot combineeren. Voor de hand liggend materiaal is eigenlijk alleen een „Scheepsboek” ²⁾, door Boeles reeds vermeld in het 79ste verslag van het Genootschap. Het deel loopt over de jaren 1715—1718 en bevat monsterrollen, reeder-

¹⁾ Zie Eerste verslag van het Friesch Genootschap.

²⁾ Berustend op het rijksarchief (Berns, de Archieven van het Hof Provinciaal en van de gerechten van Friesland 188, Hindeloopen Y).

cedullen, de maten der schepen (op ééne uitzondering na alle fluitschepen) enz. Het is door mij — verbonden te dier tijde aan het rijksarchief te Leeuwarden — in tabelvorm bewerkt ten behoeve van prof. Ed. Bull te Christiania, die onderzoek deed naar de handelsbetrekkingen tusschen Noorwegen en de Nederlanden en deze tabel in hoofdzaak opnam in een artikel in het Historisk Tidsskrift.¹⁾

Er komen zes en veertig schepen op voor, doch vier bodems, elk genaamd „De Hoop”, die telkens onder een anderen schipper uitvaren zijn wel terug te brengen tot een tweetal, twee er van zijn zeker verschillend; terwijl „De juffrouw Anna”, die tweemaal van gezagvoerder verandert, zonder twijfel wel hetzelfde schip is, zoodat wij het getal veilig mogen stellen op vier en veertig. Al deze schepen nu, op één na, dat zijn reis maakte naar Helmstad in Denemarken, varen op Noorwegen. Zij gaan met ballast uit van het Y (Hindeloopeu zelf vallen zij niet binnen) en komen met hout geladen terug, waardoor men den indruk krijgt, dat de stad uitsluitend voer op dat deel van Scandinavië. Doch de vraag komt op: „Is die indruk wel juist? Geeft dit document wel een beeld van het geheele handelsverkeer van de stad en wat is de oorzaak dat er alleen uit die jaren zulk een „scheepsboek” bestaat?” Ongetwijfeld vindt dit alles zijne verklaring in den politieken toestand in de Oostzee door den Noorschen oorlog, waarin Denemarken, Pruisen en Rusland zich keerden tegen Zweden, als gevolg van de onbesuisde politiek van Karel XII. Stralsund werd belegerd en genomen en de handel naar Danzig en Riga was onveilig. Daarom gingen de Hindeloopeu alleen varen op Noorwegen en dit scheepsregister diende waarschijnlijk als grondslag voor het opstellen van paspoorten e. d. Algemeene conclusies mag men dus niet nemen op grond van dit merkwaardig document.

Het ligt nu niet op mijn weg om mij hierin te verdiepen; denkelijk geven de rechterlijke archieven der stad wel

¹⁾ Derde afl. 5e Band 5e Reeks (Christiania 1921) 221 v. v.

meer licht, welk onderzoek ik niet op mij kan nemen.¹⁾

Dit register nu heeft er mij toe gebracht om, gebruik makende van een vacantiereisje over de Zweedsche meren en naar Wisby, eens verder rond te zien naar Hindelooper dracht en versieringskunst. Eigenlijk zou een Scandinaviër, goed bekend met de volkskunst in die landen, met meer profijt hier te lande aan het vergelijken kunnen gaan, dan omgekeerd een Nederlander daarginds. Trouwens, een diepgaand onderzoek is door mij in dat uitgestrekte Noorden ook niet ingesteld: ik heb alleen in musea om mij heen gezien en mogelijk kunnen mijne aanwijzingen een ander — meer onderzoeker dan toerist — van dienst zijn.

Wat mij trof was, dat ik nergens overeenkomst vond met de Hindelooper kleeding, waarbij vooral de typische hoofddracht der vrouwen in het oog zou zijn gevallen, en evenmin de merkwaardige lange schoot van de „wenke”, gedragen bij het pronkgewaad.

In het Nordiska museum te Stockholm deed soms de verdeeling van schorten verwant aan (zaal 17 en 18) en in zaal 19 (Södermannland) kwam een muts voor, die kon doen vermoeden, hoe de zonnedoek zou zijn ontstaan. Te Christiania, in het Folkemuseum op Bygdö waren de costumes schaarsch, punten van overeenkomst waren niet aanwezig en hoofddrachten niet voorhanden, gelijk Dr. Hans Aall, die mij welwillend inlichtte en door de zalen geleiden deed, mij reeds had bericht. Te Kopenhagen was er in het Danske Folkemuseum dat, aan de Vesterbrogade eene verdieping innemende in een groot pand, bijna niet te vinden is (een opeenhooping van bijzonder kostbare voorwerpen, die roepen om behoorlijke uitstalling) even-

¹⁾ Dr. Poelman, de nieuwe Rijksarchivaris, heeft de bronnen te zijner beschikking en zegde eene verhandeling over Hindeloopen toe voor ons tijdschrift. Deskundige in den Oostzeehandel als weinigen in den lande zullen hem punten van overeenkomst eerder treffen dan een ander. Tot onze spijt heeft ziekte hem teleurgesteld; wij hopen zeer in ditzelfde deel het beloofde te kunnen opnemen.

min eenig spoor en vond ik, zooals ik verwachtte, geen enkel verband met het kostuum van Amager.

Zoo is de meening van Boeles juist, dat „het tot de voeten afhingende van voren niet gesloten bovenkleed der Hindelooper vrouwen, de zoogenaamde „wenke” evenals het cilindervormig hoofddekseel der getrouwde vrouwen genaamd „voorflechter” nergens (zijn) te ontwaren buiten ons havenplaatsje”.¹⁾ Volgens Eekhoff voeren de Hindelooper fluiten ook naar Rusland (Riga),²⁾ mogelijk zal de eigenaardige kleederdracht gedeeltelijk daar haar oorsprong vinden; men denkt een oogenblik aan de hooge Russische vrouwenmutsen. Dan zou deze dracht niet ouder zijn dan de 18e eeuw, toen de betrekkingen met het eigenlijke Rusland van beteekenis waren geworden.

Op het gebied der gebruikskunst echter was ik gelukkiger. In het genoemde prachtige Stockholmer museum zag ik in de zalen aan Zuid Zweden gewijd n.l. in zaal 2 (Skone), zaal 9 (Smaland), zaal 12 (Bohusland) en zaal 13 (Dalland) enkele voorwerpen, een hoekkastje of bankje of kast met het blauw beschilderd, dat ons uit Hindeloopen bekend is. De genoemde landstreken liggen in Zuid-West Zweden, maar ook heel uit Uppland³⁾ vond ik „rockblader” (gebruikt bij het spinnen), blauw van hoofdkleur, welke volkomen overeenkwam met die ik zag in de afdeeling Noorwegen en met het Hindelooper blauw.

In de afdeeling „Danmark” trof mij dadelijk het rood, doch vooral in de afdeeling „Norge” was de gelijkheid van kleur opvallend, met name in zaal 37, 38 en 39, het meest bij kleine voorwerpen. Ook de wijze van versiering droeg steeds overeenkomst: men zou Hindelooper nappen er tusschen kunnen zetten zonder dat dan verschil in 't oog viel. Alleen zijn de Noorsche „kalkar” meer van anderen vorm.

Te Stockholm was de afdeeling Noorwegen niet onder-

¹⁾ aangeh. artikel 367.

²⁾ Eekhoff, a. w. 3 en 22.

³⁾ Grenzende aan het Mälarmeer ten Z. en aan de Oostzee ten O., tegenover de zoo veel besproken Alands eilanden.

verdeeld naar de landschappen, wel was dit het geval in het genoemde museum bij Christiania. In zaal 348 (Saeterland) trof mij een blauwe ladekast met gekleurde bouquets, in zaal 431 (Telemarken) was het weer een kist, doch in zaal 399 vooral (Sigdal, gelegen tusschen Numedal en Halligdal) deed de verzameling Hindeloopers aan.¹⁾

In het genoemde museum te Kopenhagen waren slechts eenige gekleurde mangelpanken, die mijn aandacht trokken in dit verband.

In de verschillende boerenwoningen in Skansen te Stockholm (waar mensch en dier tegelijk worden vertoond) te Bygdö en te Kongens Lyngby (bij Kopenhagen) vond ik geene in aanmerking komende voorwerpen; het bedrijf ter plaatse van zulke woningen was geheel anders dan te Hindeloopen en de meubelen waren er vrij primitief. Te Stockholm in de afdeling Noorwegen hebben mij de verwante kleuren meer getroffen dan in Bygdö, misschien wel omdat ik er in gene verzameling minder op was voorbereid, doch de indeeling te Bygdö weer wees er op dat die verwantschap met Hindeloopers sierkunst vrijwel uitsluitend te vinden was in het achterland van de plaatsen aan het Kattegat in het „scheepsboek” genoemd en door prof. Bull openbaar gemaakt. Dat die kleuren in Zuidwest Zweden²⁾ ook niet vreemd waren bewijst, dat zij niet door invloed van Hindeloopen daar zijn in zwang gekomen, doch dat men het omgekeerde moet aanvaarden. Mogelijk zijn zij algemeen germaansch en dan het langst bewaard gebleven in Scandinavië. De meening van Boeles, dat „het kleurenpalet in de stijl van het Hindelooper werk, stellig in de 18e eeuw iets specifiefs (is) geweest”³⁾ kan dus alleen gelden voor ons land.

S. A. WALLER ZEPER.

¹⁾ In zaal 473 (Setesdalen) zag ik een houten kom, wel niet van Hollandsche kleuren, maar met het bekende Hollandsche opschrift vol levenswijsheid: Wie kust zonder lust en drinckt zonder dorst en eet zonder honger, sterft des te jonger.

²⁾ Met het boven genoemde Uppland.

³⁾ Aangeh. artikel 366.